Nəriman NƏRİMANOV-155

AĞALIQ SƏLİM ŞƏRİFİN ÖMRÜNÜN İBİDİ

Bu gecə yuxumda Nəriman Nərimanovu görmüşəm. Yuxumda görürdüm ki, Nəriman Nərimanov barədə filmə baxıram. Bunu onunla olaqoländirərəm ki, dünən "Ulduzlar sönmür" filminin sesnarisini arşadırdıqını göra belə olmuşdur. Sonra isə yuxumda görürəm ki, Nərimanov barədə film çəkirəm. Mən da bu yuxudan təsirlənərək film çəkməsəm da, məqalə yazmağa qərara alım.

Hər dəfə birinci sinfi bitirənlər üçün keçirilən, bacısının da iştirak etdiyi "olif"ba bayramı"şənliyi zamanı çəkilmiş video-kasetə baxanda Nəriman Nərimanov adına İmişli şəhəri 1 nömrəli məktəbin girişini görürəm(bacısı 1-4 cü siniflari hamısı, məktəbdə oxumuş, sonradan atam xidməti iş yerini dəyişdiyinə dəcən da məktəbini dəyişməyə məcbur olmuşdur). Orada Nəriman Nərimanov bütü var ve bu monzorova baxanda gürur duyuram, özü do çox qürurlanıram.!

Üzeyir Hacıbəyovun hayatına ve evmuzeyina baxır etdiyim "Arazban" hekayesini bitirmişdim. Canlı-canlı görmə-sən da, şəkillərdən görüb-bildiyim Nəriman Nərimanovun ev-muzeyina bə məqalem barədə malumat vermişdim Muzey da seva-seva oxuyacağını bilirəmişdi. İndi isə çağlayan ilhamım vo araşdırdığım monbələra istinadmla hə mən ev-muzeyin hasr etdiyim Azərbaycanın sovet dövrünün ilk vaxtlarının dahi diplomatı olmuş Nəriman Nərimanov barədə maqalemi tədqim edirəm.

Qeyd edim ki, bu, Azərbaycan SSR-in ilk sahiyyə komissarı, Atatürkü "inşan qrip"ndon xilas edon Abid Alimova hasr edilmiş maqalam kimi oxucularına hədiyyəmdir. Çünki, N.Nərimanov hakim, bizim hər zaman, indi iso daha çox əhtiyac duyduğumuz peşənin sahibi idi.

Nəriman Nərimanov 1870-ci ildə Tiflis şəhərində anadan olmuşdur. Ona ənsən Conubi Azərbaycanın Urmiya mahalından olan ulu babasının adını vermişdilər. Böyük qardaşı Salman Nərimanov xatirə dəftərində yazırdı ki, ulu babamız Nəriman XVII əsrdə Kaxetiya valisi I İraklinin sarayında "şabbaşı", yəni qılıncçı idi. Babamız N.Nərimanovun atası Kərbəlayi Nəcəf xırda tücarətlə məşğul idi. Kərbəlayi Nəcəfin atası Allahverdi bəy XIX əsrdə Zəqafqazıyada tanınmış musiqi xadimlərindən biri olmuşdur. Kərbəlayi Nəcəf tiflisli hacı Məhəmmədqasım Zamanovun qızı Helimə xanımla evlənmiş, onların 9 övladı; Salman, Mərziyyə, Rza, Rizvan, Fatma, Sakina, Rizvan (ölən oğlan uşağınınRizvan adınıyeni doğulana qoyublar), Nəriman və Zöhrəbanı dünyaya gətirmişdir.

Salman Nərimanov Nərimanın böyük qardaşı idi. O, 1847-ci ildə Tiflisdə anadan olmuşdu. O, "Sayyaro" və "Sayyaro-Haqqi" imzası ilə şeirlər yazmağa başlamışdı. Salman Nərimanov Qafqazda ilk azərbaycanlı mürəttib kimi tanınmışdı. O, 1905-1907-ci illərdə Bakı müəbbusunda baş mürəttibi olmuş bəzən borabər Azərbaycanda milli mürəttiblərin yetişməsində və poliqrafiya sənətinin inkişafında xidmət göstərmişdir. O, maqalələrini "Qoca Salman" imzası ilə yazmışdır. Onun "Soyahotnamo" əsəri hal-hazırda Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutda saxlanılır. Eyni zamanda da "Hoyat" qəzetinin 1906-cı il tarixli nömrələrində onun "Nəmrudlar və Sədlədadlar", "Hami-niku", "Qaçaq inəndən qurd yeyor", "Filankəsə möktub", "Qisədən hissə", "Danışmalı ya danışmamalı", "Açıq məktub", "Hürriyyətdən haqq ilə istifadə lazımdır"adlı əsərləri dərc edilmişdir. Salman Nərimanov 1907-ci ildə Bakıda vəfat etmişdir.

1890-cı ildə Qori müəllimlər seminariyasını bitirən 20 yaşlı Nərimanov pedoqoji fəaliyyətinə Tiflis qüberniyası Borçalı qəzasının Qızılhacılı kənd ibtidai məktəbində rus dili müəllimi kimi pedoqoji fəaliyyətə başlamışdı: Lakin gələcək ədib və dövlət xadimina yalnız bir tədris ili işləmək müəssir oldu. Maddi çətişmaclıq, imkanszlıq səbəbindan məktəbdə bağlandı və buna göra Nəriman Bakıya getmoli oldu. O zamanki Azərbaycan kəndinə moxsus olan cəhətlər-təhsilsizlik, savadsızlıq və fanatizm, hüquqsuzluq, vətəndaşlıq istəsəmə mohz bu kəndə bütün dohşəti ilə Nərimanovun gözü qarşısında canlandı ve çox sonralar özünün yazdığı kimi "başqa-riyyətin gerdə qalmış hissəsinə qüvvəsi çatdığı qədər kömək etmək" fikri onda ilk dəfə homin kəndə yarandı. Qızılhacılı cıhda dərs dediyi müddətdə o, "Nəmlilər" qəsərini qələmə almağa başlamışdır.

Bakıya köçdükdən sonra Nərimanov çox geniş miqyaslı ictimai-siyasi ve pedoqoji fəaliyyətə başlamışdı. Lakin məktəb açmaq ona müəssor olmur vo Nərimanov S.M.Qonizadonin kömoyi ilə A.I.Pobedonostsevin 6 sinifli proqrinnayasının hazırlanmasına cəlb olunsa müəllim vəzifəsinə qəbul edilir.Bu mektəb xüsusi mektəb olduğundan orada işləyənlər dövlət qulluqçusu hesab edilmirdilər vo dövlət mektəblərində çalışan müəllimlər üçün ayrılmış imtiyazlardan istifadə etmək hüququndan mohrum idilər. Maddi vəziyyətin ağır keçməsinə baxmayaraq Nəriman bu mektəbdə 5 il fəaliyyət göstərir, azərbaycanlı balalarına təhsilə cəlb edilməsinə, şagirdlərin sayının artmasına çalışır.

Bakı şəhər pedoqoji ictimaiyyətinin ve ohalinin dərin hörmətini qazanan Nəriman Bakı realnı mektəbinin direktoru vəzifəsinə 1896-cı ilin avqustunda bu mektəbə Azərbaycan dili müəllimi ve sinif mürəbbilərinin kömoküşi vəzifesino dəvət edilir. Az sonra, 1896-cı il sentyabrın 1-də Bakı şəhər dumasının qərarı ilə Probedonostsevin proqimnazyasının bazasında Bakı oğlan klassik gimnaziyası təşkil edilir ve Nəriman artıq dövlət qulluqçusu hesab olunduğu üçün edilidyindon homin gimnaziyada eyni vəzifeyo dəyişilir. Nəriman Nərimanov bu rada fasilosiz olaraq 1902-ci ilədək çalışır va özünü işgüzar, nümunəvi müəllim kimi göstərir. O, yüksək səviyyəli pedaqoji xidmətlərinə görə avvəlcə medalla, daha sonra üçüncü dərəcəli Müqəddəs Stanislav ordeninə layiq edilir.

Nərimanovun fəaliyyəti takso müəllimliklə məhdudlaşmırdı. O, hom do ictimai xadim kimi Azərbaycanda maarif va maqnuiyyətin yayılmasına cəlb olunmuşdur. Homin dövrdə Nərimanov Bakı şəhərinin müxtəlif tərəfə müəssisələri nozdindo fəaliyyət göstəron bazar şünü mektəbinin va atasın kərbəlayi Nəcəfin pulsuz olaraq dərs deyir, dövrünün digər mütəroqqi ziyalıları ilə birlikdə yaşlı ohalinin savadlanması üçün çalışır, yalnıroqq fəkirlərə kitab, dəftər vəsaitləri ve kursların xeyrino teatr tamaşalarının göstərilməsinə iştirak edirdi.

Nərimanov rusporad şovinistlərin mövqeyon qarşı çıxmaqdan ço izah edərək deyirdi: "Türk (azərbaycanlı) uşaqları tok Puşkin deyil, ham də Şeksپir, Şillerı bilməlidir. Amma onlar (rus şovinistləri) uşağı özünə doğma olan sel proletar şairi Sabirin odlu-alovlu şeirlərini, xalq şairləri Vaqifin, Zakirin, Vidadinin şeirlərini bilondən sonra bunları bilməlidir". N.Nərimanovun tövsiyasi bu idi ki, "türk (Azərbaycan) dilinin todrisini azaltmaq təklifini irəli sürənlər bücəri bu dili öyrənməsin, Sabiri anlasınlar".N.Nərimanov Azərbaycan dilini sıxışdıran şovinistlərin mövqeyinin çar Nikolayın mövqeyi ilə üst-üstə düşdüyünü vurğulayaraq onları çəkinmədən şovinist adlandırmışdır.

Nəriman Nərimanov 1894-cü ildə İlk Milli Qiraətxanası da açdırmışdı. Bu o zamanı üçün çox böyük bir iş idi. Çünki, xalq ağlın no olduğunu bilmoyon "insanlara" inanırdı.

N.Nərimanov 1902- ci ildə 32 yaşında Odessadakı Novorossiysk İmperator Universitetinin tibb fakültəsino qəbul olmuş, 1908- ci ildo buranı bitirmişdir. O, 4-cü kursda oxuyarkən "Tibb ve İslam" əsərini yazmışdır. Hoşterxanda sürəndə olarkən ictimai-siyasi fəaliyyotlə yaşı hakimliklə do məşğul olmuşdur Hoşterxan "Xalq Universitetləri Cəmiyyoti"nin sodri olan N.Nərimanov Hoşterxan qəbrmeyası hokimlərinin İl qurultayında "Şurayı - İslam" cəmiyyoti adından çıxış etmişdir.

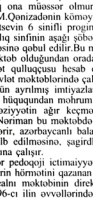

Nəriman Nərimanov, 1913

Noriman Nərimanovun hayat yoldaşı Gülsüm Nərimanova (Əliyeva) 1898-ci ildo Bakı şəhorindo sölon Şamaxıdan adan tacir Mirkazım Əliyevin ailəsinda anadan olmuşdur. 1915-ci ildə o,böyük mütəfəkkir, görkəmli dövlət xadimi Nəriman Nərimanova ələ hayatı qurmuşdur. 1931-1935-ci illərdə iso o,Moskvada Timiryazev adına Kənd Təsərrüfatı Akademiyasının bağçılıq-meyvəçilik fakültəsinda ve Qarağül qoyunçuluq institutunda oxumuşdur. Qorbi Sibirdəki iş tacrübəsi onasında Gülsüm xanım "Çox mühüm yem bazası", "Silos kampaniyasında koskin dönüşə nail olmalı", "Silos üçün qüllələr ve xandəklər uğrunda", "Kollektivləşmə qadını azadlığa çıxarır" adlı kitabçalar yazmışdır. Bundan başqa o, "Tosadüfi kampaniya" moqaləsini, "Uşaqlar üçün nəğıl va hekayələr", "Balıqəkiy ohoqi" qəzeti üçün moqalə ve "Mənim xatirələrim "adlı xatirələrini yazıb çap etdirmişdir. Eyni hamılık fəaliyyotino görə Gülsüm xanım Moskva Şəhər Sovetinin Hərbi Dairəsinin, Moskva Şəhər Sahiyyə Şöbəsinin, Hərbi Sosıxana komandanlığının fəxri-formaları ilə təltif edilmişdir. Eyni zamanda "Almaniya üzərinda qələbəyə görə medalı" ilə təltif olenmuşdur. O, Moskva şəhər Üzzi Aq ve Qırmızı Xaç Komitəsinin hamılık komissiyasının üzvü olmuş, "SSRİ-nin santar mühafizəsi oləqısı" öş nişanı ilə mükafatlandırılmışdır.

1914-cü ildən Nərimanov Bakının "Qara şəhər" mülalicəxanasında pulsuz sağlamlıq, neft mədənlərinda işləyən xəstə fəhlələri ve xəstəxanaya yaxın kəndlin camaatını müalıco etmiş, hətta öz monzilində do yorulmaq bilmədən xəstələri qəbul ve pulsuz müalıcə etmişdir.

1909- cu ildən 1918-ci ilə qədor N.Nərimanov Hoşterxanda ve Bakıda "Vəba", "Qadınlar əlmı", "Traxom" ve kimi xəstəliklərə qarşı ilmi-publisistik mövzularda mühazirələr oxumuş, moqalələr ve kitabçalar çap etdirmişdir.

N.Nərimanov hər mühazirəsinə sonra "Tibb ve İslam" kitabçasını yoxsul fəhlələr arasında yaymaq üçün pulsuz paylayırdı. (Bax: homin illərdə Hoşterxan-da nəşr olunan "Burhan-i-torəqqi", "Hədef", "Astraxanskiy İskra" va s. eloca da Bakıda nəşr olunan "İqbal", "Baku", "Sodayi-haqq" va s qəzetləri Bu elmi-kütləvi mühazirələr ən çox yayılan vəba, çiçək, traxoma, malyariya, revmatizm, moda-bağırsaq xəstəliklərino qarşı təcili proflaktik tədbirlərin görülməsinə-da böyük rol oynayırdı.

1918-ci ildə Nərimanov Bakı şəhər təsərrüfatı komissarı kimi şəhorin santar vəziyyoti, eloca do xəstəxanaların vəziyyoti ilə bağlı bir çox lazımı tədbirlər görmüşdür.

N.Nərimanov "Qara şəhor"də ilşəmayo başlayandan sonra onun ilk yarımıllıq fəaliyyot haqqında Bakı tibb-sanitariya bürosunun hesabatında göstərildi ki, doktor çox gərgin işləyir, gəbul vaxtını mohdudlaşdırmırdı. Bir gündə onun qəbulunda 50-dən 80-ə kəsən xəstə gəlirdi vo onlara hor cür tibbi yardım göstərildi. 1914-cü ilin altı ayı ərzində Nərimanov 11765 xəstə qəbul etmiş, 2441 nəfərə cərrahi yardım göstərmiş, 9418 reseptyazmışdır.

Onun Moskvada- SSRİ Mərkəzi Icrayyə Komitəsinin sədri işləyərkən Rusiya Qızıl Xaç cəmiyyotinin sədri Z.Solovyeyo ve RSFSR Xalq sahiyyə komissarı N.A.Semaşkoya göndardığı maktublar bunu sübut edir. Homin maktublarda o, Azərbaycan ohalisinə tibbi ve sohiyyə sahəsindəki ehtiyaclarından danışır ve Azərbaycanın cərrahiyyə, aşdek alətləri, müxtəlif meldikamentlə, xüsusilə homin dövrdə çox ehtiyac duyulan malyariya əleyhino kino ilə temin edilmosini xahiş edirdi.

N.Nərimanovun Dağlıq Qarabağ problemino münasibati birmonalı olmuşdur. 1920-ci ildə Dağlıq Qarabağda ermənilərin keçirdiyi "qurultayın" qərarının nəticəsə qalmasını N.Nərimanov Ermənistana verdiyi notanın nəticəsi kimi qiymətləndirmək olar. 1920-ci il iyun-lun 10-da N.Nərimanov Moskvayı RKP(B) MK-sı "Dağlıq Qarabağda vəziyyət" haqqında teleqram vurmuşdur. Teleqram bu sözlərlə bitirdi: "Müsəlman ohalisi Moskvanın qəflətən köhnə mövqeyə qayıtmasını ve ermənipərəst siyasət yürütməyini sevet hökumətinin Azərbaycanın sərhədlərini qorumaq iqtidarında olmaması va xamlık kimi qiymətləndirəcəkdir".

(Davamı var)

Sevindik NƏSİBOĞLU